

Korset och Kronan

Nr 126/2022

Jesus säger: Håll fast vid
det du har så att ingen
kommer och tar din krona
(Upp. 3:11)

S:t Martin och Svenska kyrkan (13)

Det är nu dags att gå in på Tom Hardts långa artikel om Svenska kyrkan, vilken publicerades i pastor Herman Ottens tidning *Lutheran News* den 16 nov. 1964 och därefter också i *A Christian Handbook on Vital Issues*, New Haven 1973, s. 669-674. Det är alltså i dagarna 57 år sedan. Hardt hade då ganska nyligen lämnat Svenska kyrkan och år 1961 bildat *S:t Martins evangelisk-lutherska församling*, som var den första fristående konfessionellt lutherska kyrkan i Sverige i modern tid. Några år senare bildades också *Evangelisk-Lutherska Kyrkan i Sverige* (ELKS, år 1968).

Artikeln inleds med en presentation av Tom Hardt för amerikanska läsare av redaktör Otten. Jag sammanfattar:

Tom G. A. Hardt, född i Stockholm 1934, döpt och konfirmerad i Svenska

Kyrkblad för S:t Martins och S:t
Petri församlingar, Evangelisk-Lutherska
Kyrkan i Sverige. Red. Sten Rydh.
Nr 126, 2 dec. 2022.

Ordet om korset är en
dårskap för dem som går
förlorade, men för oss som
blir frälsta är det en Guds
kraft (1 Kor. 1:18)

Den gode herden
leder sina får (Joh. 10)

kyrkan. Fil. kand. i historia och religions-
filosofi vid Stockholms högskola 1956 och
teol. kand i Uppsala. Han hade vid denna
tid s.k. biskoplig venia (tillstånd att som
lekman predika). År 1958 lämnade han
Svenska kyrkan. Gift med Karin Hardt, f.
Hassler. [Efter bl.a. en skrift om Luthers
kyrkosyn doktorerade Hardt år 1971 på en
avhandling om Luthers nattvardslära.]

Här följer nu Tom Hardts egen artikel i
min svenska översättning från engelskan.
Anmärkningar av mig är satta inom
hakparenteser [...] Tyvärr har jag inte
haft möjlighet att återge alla Hardts citat
från svenska källor i original utan
återöversatt några av dem från engelskan.
Fotnoterna är Hardts egna.

* * *

Svenska kyrkan

Redaktören för *Lutheran News* har bett
mig att skriva en artikel om Svenska
kyrkan. [the Established Church of
Sweden] Jag har försökt att lösa uppgiften
på följande sätt. Först följer min artikel i
ämnet. [Därefter meddelas att två artiklar
av Hardt från tyska tidskrifter bifogas i

översättning. Dessa har jag tyvärr ej funnit i *Christian Handbook*.]

Som framgår av presentationen av min person kan läsaren förstå att jag riskerar att ge en alltför pessimistisk syn på förhållandena inom den kyrka jag lämnat. En konvertit löper alltid risken att överdriva sitt förflutna i enlighet med psykologins lagar. Men jag är medveten om detta och har försökt att göra mitt bästa för att undvika denna fara. Jag inser att det åttonde budet också gäller för denna sortens kyrklig journalistik, där artiklar av detta slag ingår. I de flesta fall har jag gjort tydliga hänvisningar till källorna och jag är beredd att ge ytterligare information till dem som betvivlar sanningshalten av min artikel.

Inte en kristen organisation

[Not A Christian Body] Det allmänna syftet med min artikel är att ifrågasätta uppfattningen att europeiska folkkyrkor såsom Svenska kyrkan är några kyrkor i egentlig mening [in any way a Christian body]. Det finns många kristna inom henne, både med ortodoxa och heretiska övertygelser, men organisationen som sådan är en social enhet, som helt och hållet är den del av samhället. Så vitt jag kan se är en kyrka av typ Svenska kyrkan bara ett ramverk som omfattar alla slags religiösa tankar som kan förknippas med ordet ”Kristus” – ett ord som i sig själv är helt tömt på sitt innehåll. Dess verkliga *raison d'être* [existensberättigande] kan man inte ens finna bland de allmänreligiösa idéerna hos kyrkans prästerskap.

De flesta personer som genom sitt medlemskap bidrar ekonomiskt till Svenska kyrkan via skatten har aldrig frågat sig varför de är medlemmar av ”statskyrkan”. [Svenska kyrkan skildes formellt från staten år 2000, men den har fortfarande privilegier framför andra samfund, t.ex.

skatteuppbörden.] Men om frågan skulle ställas skulle de förmodligen peka på prästernas ceremoniella förrättningar, som ger en högtidlig inramning av viktiga händelser i livet som födslar, äktenskap och begravningar. Dessa förrättningar anföras också av en teologie professor och präst i Svenska kyrkan som ett försvar för kyrkans fortsatta band med staten. I en officiell undersökning om olika attityder till Svenska kyrkan heter det:

”Enligt statistiken omfattar majoriteten av Svenska kyrkans medlemmar en slags ’service-synpunkt’. Den ’service’ som avses är sakramenten och kyrkans välsignelser i samband med ’livets högtidliga tillfällen’. Till kyrkans ’service’ kan också räknas att prästen informerar om olycksfall i familjen samt gratulerar när någon fyller 75, 80 eller 85 år”.¹

Denna service åt folket genom utförandet av vissa ritualer, är att jämföra med den sorts religiösa akter som t.ex. taoistiska präster utförde i gamla Kina. Detta är inte på något sätt sagt som ett hån. Fastän jag personligen är en mycket strikt lutheran medger jag att dessa riter är bättre än ingenting. De tjänar åtminstone till att upprätthålla respekt för det mänskliga livet och dess värdighet. Så länge en kropp begravs med högtidligt allvar innebär det att man lär – eller borde lära – att människan är en skapad varelse. Jag ser dessa handlingar som uttryck för lagens första bruk, och jag medger att de ger en viss jordisk välsignelse [temporal blessing] till dem som använder dem, även om detta helt och hållet begränsas till lagens område.

Radikal teologi

Det prästerskap som jag kommer att kritisera mycket allvarligt består av män med framstående meriter på många sätt. Särskilt den äldre generationen bland dem

¹ Statens offentliga utredningar 1964, s. 148 (A. Palmqvist: Kyrkobegreppet).

är företrädare för en mycket fin kulturell tradition, nämligen den europeiska borgerligheten på högsta etiska nivå. Men just deras egen undervisning har underminerat marken de står på. De är dock inte på något sätt medvetna om länken mellan deras radikala teologi – framför allt avvisandet av en objektiv och fördömande lag – och dagens nakna, sekulariserade förnekelse. Denna generation har till stor del påverkats av Ritschls teologi och det arv de nu lämnar efter sig är en uttalat anti-intellektuell och därför också anti-teologisk attityd. Moderna tänkare som Barth och Brunner tycks överhuvud taget inte ha fått något inflytande. Detta står i tydlig kontrast till Tyskland och även Danmark, där Barth har spelat en anseelig roll.

Denna teologiska trötthet har inte övervunnits ens inom konservativa kretsar, vilka antingen är pietistiskt ointresserade av en allvarligt sinnad dogmatisk trosuppfattning, eller som inom den högkyrkliga rörelsen, framför allt sysselsatta med ordningsfrågor.

Ateistiska kyrkoministrar

Svenska kyrkan kallas aldrig "statskyrka" i officiella dokument. Ordet innebär närmast en förolämpning i dagligt tal. Teoretiskt besitter Svenska kyrkan en anmärkningsvärd frihet. Norska kyrkan är teoretiskt och i viss mån praktiskt mycket mer statskyrka utan egen kyrklig representation och med all utnämningssmakt i händerna på några i vissa fall uttalat ateistiska kyrkoministrar. Men Svenska kyrkan är lyckligt lottad med ett eget kyrkomöte. Biskoparna och församlingarna utser de flesta av sina präster. Regeringens utnämning av biskopar är begränsad till tre kandidater, vilka nomineras av kyrkan.

Kommunister i kyrkomötet

Trots sin konstitutionella frihet är kyrkan i själva verket fullständigt underordnad statens vilja. Detta beror på frånvaron av all kyrkodisciplin, vilket gör kyrkan och staten identiska. Eftersom var och en kan delta i kyrkliga val väljs både församlingarnas kyrkofullmäktige och kyrkomötet på politiskt sätt. Ett svenskt kyrkoråd [kyrkofullmäktige]

väljs av representanter för de [dåtida] fem politiska partierna: konservativa, liberaler, bönder [centerparti], socialister och kommunister. Genom sådana "lekmän" väljs delegaterna i kyrkomötet. Ibland kan en kristen grupp få några få platser i kyrkorådet. Men den totala frånvaron av varje starkt kristet inflytande inom (eller utom!) dessa "kyrkliga" organ gör att Svenska kyrkan är hjälplös i sin kamp mot staten. Norska kyrkan som teoretiskt är en uttalad "statskyrka" kan ändå vänta sig mycket bättre behandling på grund av att det finns organiserade pietistiska grupper, som man måste ta stor politisk hänsyn till.

Ingen kyrkotukt

Inom Svenska kyrkan råder "obegränsad tankefrihet" också för prästerna. Varje försök att utöva kyrkotukt mot läroavvikelser, hur allvarliga de än är, är uteslutet. Detta beror delvis på att de som skulle övervaka kyrkotukten vanligen är de mest uttalade liberalerna av alla – annars skulle de inte ha kunnat bli biskopar – och delvis på det faktum att även de få konservativa biskopar som ännu finns kvar bekänner sig till "en kyrka med tolerans". Men denna konservativa grupp har snart försvunnit på grund av en ny lag om biskopsval som skall garantera att endast liberaler utses.

Denna tolerans utgör *raison d'être* [existensberättigande] för dessa biskopar i en liberal kyrka, eller som biskop Giertz i Göteborg har uttryckt det i ett tal vid kyrkomötet 1958 under diskussionen om kvinnliga präster:

"Till sist ett ord om motsättningarna. De olika åsikterna (om kvinnliga präster) har funnits under lång tid i vår kyrka. Men vi har ändå kunnat arbeta sida vid sida. Det beror på två oskrivna lagar som har respekterats av alla. Först och främst har vi inte undertryckt några åsikter eller haft några kättarprocesser. Åsikterna har bekämpat varandra, ibland våldsamt, men det har funnits en självskrivna plats för var och en som anser sig själv stå på Bibelns och beännelsens grund. För det andra har inga förändringar införts som har gjort kyrkan alltför trång för någon av

parterna eller gjort det för svårt för någon att stanna kvar i kyrkan med gott samvete. Denna andra orsak är nu hotad (genom beslutet om kvinnliga präster).”²

Biskopen har vid flera tillfällen pläderat för denna slags tolerans. Ett försök att bibliskt bevisa denna idé om tolerans finner vi i en av biskop Giertz mest berömda böcker, *Kristi Kyrka*. [1946, 2:a uppl. 1947]. Biskopen säger där att Nya Testamentets kyrka inom sig hade människor med mer skilda uppfattningar än skillnaderna mellan romerska katoliker och pingstvännen idag. Denna bok har haft ett enormt inflytande på unga teologer.³

[Jag anför här det åsyftade citatet ur Giertz bok: ”Denna enhet var för urkristendomen en helig plikt. Den var icke lätt att förverkliga. Olikheten i tänkesätt, traditioner och naturliga intressen var så stor, att den ofelbart skulle ha sprängt sönder varje mänsklig organisation. Avståndet mellan en gammaltroende judekristen i Jerusalem och en nyomvänd grekisk slav i Korint var säkert större, än den naturliga distansen ter sig i dag mellan en pingstvän och en romersk katolik. Men trots dessa våldsamma spänningar bevarades enheten. Den vilade på en helig förpliktelse. Desto allvarligare ter sig den moderna kristenhetens söndring. Den är intet mindre än *synd*, och en synd av allra ödesdigraste slag, en försyndelse på Kristi egen kropp.” (utg. 1946, s. 61)]

En kyrka full av heresier

Biskop Giertz ord ovan bevisar mycket mer än de liberala biskoparnas värsta förnekelse, eftersom dessa ord är uttalade av en konservativ man, som därmed öppnar kyrkans portar vidöppna för varje villfarelse. Den oundvikliga konsekvensen är att vi måste finna en kyrka full av heresier. Motsatsen skulle vara helt osannolik.

Jag menar att yttranden som orden av biskop Giertz gör det nästan onödigt att fortsätta min beskrivning av Svenska kyrkan!

Det skall också anmärkas att andra framstående konservativa som kontraktsprosten, teol. dr Ragnar Ekström, en välkänd kyrkoman, också pläderar för samma ideal, nämligen för ”en rimlig och rymlig Kyrka”.⁴

Åsiktsfriheten tillåter alltså varje förnekelse av det kristna dogmat. Det finns fall där svenska präster har varit spiritister och förklarat att ordet ”medlare” syftar på ”medium” och att de till och med har ändrat på sakramententsritualen. [ett ”medium” anses inom spiritismen stå i kontakt med de avlidnas andar, medan ordet ”medlare” syftar på Kristus som medlare mellan Gud och människor] Ingenting har gjorts för att förhindra sådant, trots att ändringar i de fastställda ritualen i vissa fall kan vara straffbara. Jag har själv hört en liberal biskop, en av de bästa med andliga ambitioner, förklara att spiritistiska präster inte på något sätt skall anklagas [be persecuted]. Han talade varmt och allvarligt om en Kristus-centrerad betraktelse som hölls av en spiritistisk präst i hans eget stift.

Söderblom förnekade det övernaturliga

Spiritistiska präster inom Svenska kyrkan är inte organiserade inom någon särskild grupp så vitt jag vet. Men de radikala liberalerna som tillhör Adolf Harnacks skola har en organisation som heter *Sveriges Religiösa Reformförbund*, grundat år 1929 av professor Emanuel Linderholm, Uppsala. Han ordinerades 1918 till präst i Svenska kyrkan och dog 1937.

Denna grupp förnekar radikalt varje övernaturligt element i den Heliga Skrift. Ärkebiskop Söderblom, grundaren av den ekumeniska rörelsen, och som förmodligen utnämndes till ärkebiskopsstolen på grund av sin radikalism, delade i allt väsentligt Linderholms uppfattning. En av hans liberala, biskopliga kollegor, biskop Andrae i

² Allmänna Kyrkomötets Protokoll med Bihang 1958, 26.9 a.m., p. 11.

³ *Kristi Kyrka*, Stockholm 1939, s. 39

⁴ *Vår Lösen* 1/1964.

Linköping, sammanfattar mycket träffande Söderbloms teologi med att den utesluter alla övernaturliga händelser i religionen.⁵

Skillnaden mellan Söderblom och Linderholm är huvudsakligen att Söderblom hade en mycket större känsla för historien och uppskattning av det förgångna. Han insisterade på att bevara den apostoliska trosbekännelsen och överlät åt den enskilde att i den finna ”mer eller mindre av dess religiösa innehåll... i enlighet med (olika) utbildning och temperament”.⁶

Ärliga liberaler

Denna tanke – att vi borde ha respekt för arvet från fäderna och destillera fram ”det väsentliga” ur trosbekännelserna, vilka bevaras i sin ursprungliga form – har blivit den dominerande uppfattningen inom Svenska kyrkan. De radikala liberalerna var emellertid män med stor intellektuell hederlighet och de vägrade att acceptera detta sätt att bortförklara trosbekännelsernas klara ord.

Som medlem av kyrkomötet krävde Linderholm år 1934 att de gamla trosbekännelserna skulle avskaffas. En konservativ lutheran, som idag studerar Linderholms ord vid det tillfället, kan inte låta bli att beundra den rebelliska radikalen i hans kamp för att orden skall behålla sin rätta mening. Hans motståndare utvecklade teorin att det fanns ett visst mått av ”väsentlig” eller ”teologisk” sanning begravd under de gamla formuleringarna. Professor Anders Nygren, förmodligen den mest berömde teologen i Sverige på 1900-talet, gav ett gott exempel på detta slags argumentation. ”*Av samma väsen som Fadern*” i den nicenska trosbekännelsen, sade han, betyder att ”*vi i Kristus möter Gud*”.

Linderholm förkastade häftigt dessa subtiliteter: ”Vi måste hålla oss till orden. Man talar om ’anden’. Ja, anden är ännu värre än orden, skulle jag säga”, utbröt den gamle Harnack-lärjungen, som insåg att den nicenska trosbekännelsen talar om den

metafysiska enheten mellan den evige Logos och Fadern.

Trosbekännelsen tas inte bokstavligt

Denna fråga förtjänar att behandlas noga, eftersom det finns ingående beskrivningar av vad som sades om trosbekännelserna under dessa diskussioner i kyrkomötet. Det är också viktigt att några av mina missouriska bröder får höra detta. Det avslöjar vad som är den verkliga innebörden av vad de europeiska folkkyrkorna lägger in i accepterandet av de ekumeniska trosbekännelserna i Helsingfors 1963 (och vilken annan trosbekännelse som helst). [Detta syftar på Lutherska Världsförbundets generalförsamling i Helsingfors 1963, då man bl.a. försökte att omformulera läran om rättfärdiggörelsen.]

De skriver under varje trosbekännelse med tillägget ”*quatenus*” [i den mån]. Att avskaffa en av den historiska kyrkan redan accepterad trosbekännelse skulle då innebära att den hittills skulle ha krävt en tro med ”*quia*” [eftersom], vilket [enligt liberalerna] skulle ha varit omöjligt. [Det enda *bibliska* sättet att bekänna en trosbekännelse är att säga vi tror på den *eftersom* (quia) den stämmer överens med Guds ord. Men liberalerna bekänner sig till trosbekännelserna endast *i den mån* (quatenus) de stämmer överens med Guds ord. Det senare är en helt meningslös bekännelse.]

Biskop Gottfrid Billing i Lund, som anses vara en konservativ man, protesterade mot avskaffandet av den athanasianska trosbekännelsen, vilket begärdes av biskop Personne i Linköping år 1920. Billings argument var att ett avskaffande skulle ha inneburit att man tidigare hade varit tvungen att verkligen tro på bekännelsen. Detta skulle också innebära att man i fortsättningen skulle vara tvungen att acceptera de kvarvarande bekännelserna i deras bokstavliga mening. ”Därför vill vi inte

⁵ T. Andrae: Nathan Söderblom, s. 104ff, citat enligt D. Hedegård: Ekumenismen och Bibeln, Örebro 1954, s. 177.

⁶ M. Werner: Bekännelseetrogen frihet, Stockholm 1957, s. 196.

bli fria ... på ett sätt som skulle innebära ett verkligt slaveri”.⁷

Hans son biskop Einar Billing i Västerås drog en parallell med Gamla Testamentet, där han menade sig finna många ”icke-kristna” element, vilka fortfarande tillåts vara kvar inom den historiska kanon. [de kanoniska skrifterna = de av Gud inspirerade skrifterna, Bibeln] Han argumenterade alltså för en Bibel inom Bibeln samtidigt som man behöll hela kanon med historisk vördnad. Kyrkomötet instämde år 1920 i synen hos de båda Billing [far och son] och vägrade att avskaffa den athanasianska trosbekännelsen med röst-siffrorna 42 mot 12. Man sade att ett avskaffande inte stämde överens med ”vår kyrkas evangeliska uppfattning av bekännelse-skrifternas bindande kraft, utan att detta skulle innebära ett legalistiskt, juridiskt slaveri under bokstaven”.⁸ Denna uppfattning fastslogs högtidligen på nytt åren 1925 och 1934.

Vördnadsvärda dokument utan bindande kraft

Vid detta och andra tillfällen stödde de flesta av de ledande svenska teologerna den ”icke-juridiska” synen på bekännelsens ställning. De båda Billing hade för övrigt redan 1893 fått igenom en ändring av prästlöftena så att de nu löd ”efter bästa förstånd och samvete”. Detta var ett försök att göra det bästa möjliga av de gamla dokumenten.

(Samma formulering hade införts 20 år tidigare i Sachsens landskyrka, vilket lett till en separation från de trognas sida, då de tillsammans med några andra bildade den evangelisk-lutherska frikyrkan i Sachsen och andra stater, Missouris tyska systerkyrka.) [den s.k. Sächsische Freikirche]

Den bok jag har använt för att beskriva dessa debatter är skriven av en kontraktsprost i Stockholm. Han framhåller särskilt denna syn på väsentligt och oväsentligt i trosbekännelserna (och i Skriften) som ”den av Svenska

kyrkan officiellt erkända uppfattningen”,⁹ och detta är utan tvekan korrekt.

Kyrkomötet och alla ledande teologer har under många decennier gett uttryck för denna uppfattning, och om ord skall ha någon mening (!), måste detta kallas Svenska kyrkans ”publica doctrina” [officiella bekännelse]. Den signatur som man nu satt under Lutherska Världsförbundets (LWF) nya konstitution om de allmänkyrkliga trosbekännelserna av sådana teologer är [bara] en ”quatenus”-underskrift, som praktiskt taget inte betyder någonting. Det som här sägs om Sverige gäller givetvis också om alla europeiska folkkyrkor. Man har kvar bekännelserna som vördnadsvärda dokument utan bindande kraft.

* * *

Kommentar

Så långt första delen av Tom Hardts USA-artikel om Svenska kyrkan från 1964. Utvecklingen sedan dess har på ett skrämmande sätt visat hur klarsynt Tom Hardt var för snart 60 år sedan.

De liberala, bibelkritiska teologerna har sedan dess gått allt längre i sin förnekelse, vilket var väntat. För något år sedan hörde jag ett radioprogram då en svensk teolog på ett fruktansvärt sätt förnekade hela Kristi verk. Han menade att Jesu korsfästelse och död visade att han hade misslyckats med hela sitt uppdrag. Givetvis trodde denne teolog inte på Kristi gudom eller på hans uppståndelse. Försoningen var därmed också borta och någon syndernas förlåtelse eller evigt liv finns inte. Tyvärr förstår inte vanliga kyrkobesökare vad dessa teologer menar. De använder å ena sidan Bibeln och de gamla trosbekännelserna, men å andra sidan omtolkar de dem radikalt.

Hardt visar också hur även de konservativa teologerna sviker genom att de inte tar läran om kyrkogemenskapen på allvar utan avfärdar den. De pläderar för kyrkligt samförstånd trots helt olika läror. Detta är ett mycket allvarligt svek.

Fortsättning i nästa nr.

⁷ Werner, op. cit., s. 70.

⁸ Werner, op. cit., s. 64.

⁹ Werner, op. cit., s. 7